

Kőrösi Csoma Sándor, a tibetisztika megalapítója

ELŐSZÓ

Dévényi Kinga

a nyelvtudomány kandidátusa,
MTAK Keleti Gyűjtemény
dkinga@mtak.hu

Gerard doktor, a brit-indiai határállomás tisztviselője 1829-ben tett körútja során a világtól távoli Kánami kolostorban meglátogatta Kőrösi Csoma Sándort, aki ott lámájával a tibeti buddhista kánon tanulmányozásán fáradozott. A látogatót magával ragadta Csoma mély tudományos érdeklődése és elszántsága, s élményeit egy meghatott hangvételű beszámolóban tette közzé. Ez a beszámoló hamarosan megjelent több helyen is az akkori indiai sajtóban, majd az európai sajtó is átvette, így szerzett Csoma ismertséget, keltett együttérzést és csodálatot már életében. Tisztelői várakozását öt évvel később valóra is váltotta, ekkor láttak ugyanis napvilágot alapvető munkái, a tibeti–angol szótár és a tibeti nyelvtan, amelyekkel egy akkor még ismeretlen világot tárt fel a művelt nyugati közönség előtt. Világhírnevet szerzett, pedig egészen más tervek vették rá, hogy elhagyja hazáját, hogy vándorbotot fogva, messzi földrészeket át egy ifjúkori cél megvalósítása felé haladjon.

Erre az új tudományágat alapító tudósra és magányos vándorra emlékeztek a kutatók ez év áprilisában, születésének 225. évforduló-

ja alkalmából. Az ünnepségsorozatot a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, a Kőrösi Csoma Társaság és a Tibet Társaság rendezte. A háromnapos ünnepségsorozatot a Magyar Tudományos Akadémián április 21-én tartott emlékülés nyitotta meg, amelynek fő témája Kőrösi Csoma szellemi hagyatéka volt. A másik két nap előadásai tudományos munkásságát, valamint a tibeti buddhizmussal való kapcsolatát elemezték.

Az Akadémián tartott ülésen ünnepi beszédet mondott a rendezvény védnöke, Pálinkás József, az MTA elnöke. Ebbe a kötetbe az ekkor elhangzott előadások alapján készült cikkekből válogattunk egy csokorra valót, elsősorban olyanokat, amelyek nemcsak Kőrösi Csoma Sándor szűkebb szakterületének, a tibetisztika tudományának művelői érdeklődésére tarthatnak számot.

Köszöntőjében Pálinkás József méltatta a sokak példaképévé és a tudományos élet meghatározó alakjává vált Kőrösi Csoma Sándor munkásságát. Csoma már életében, de még inkább 1842-ben bekövetkezett halála után, szimbólum lett. Mindenki megtalálta alakjá-

ban, akit keresett benne: a tudóst, az utazót, a vasakarátú férfit, az állhatatos hazafit, az aszkétát avagy a hőst. Az első szakmai cikk, melynek szerzője Vásáry István, Csoma és a magyar őshazakutatás kapcsolatát kívánja megvilágítani. Bár Csomát a tibetisztika úttörőjeként tartja számon a tudomány, egész életének, utazásának és munkásságának mozgatórugója az a vágy volt, hogy a magyarság eredetkérdésére választ találjon. Ám amikor nagy tervét, a magyar őshazakutatást kénytelen volt felfüggeszteni, tudott új, reális célt találni, amelyet következetesen meg is valósított.

Úgy tűnik, hogy Csoma Kelet-Turkesztán és Mongólia területére akart eljutni, azonban belépett az indiai világba, amely életének színtere lett. Ez a váltás vezet át bennünket a válogatás következő cikkéhez, amelyben Wojtilla Gyula a szanszkrit filológia jelentőségét vizsgálja Csoma munkáiban. Csoma először Indiába érkezésekor kezdett szanszkritul tanulni. 1823 és 1831 között a tibeti buddhista irodalom tanulmányozása során megismerkedett egy szanszkrit buddhista szakszótárral és a hagyományos szanszkrit nyelvtudomány alapelemeivel. Ebben az időben született meg romantikus érdeklődése a szanszkrit–magyar szóhasonlítás iránt. Amikor 1831 után Kalkutában dolgozott, nem élt azokkal a lehetőségekkel, amelyeket az ott élő indiai tudósokkal való együttműködés felkínált, így nem vált a szanszkrit filológia művelőjévé, de mindenképpen téves az a vélemény, miszerint Csoma azon kesergett, hogy a szanszkrit helyett, an-

nak csak egy „romlott dialektusát” tanulmányozta élete kockáztatásával.

A következő két cikk azokhoz a felbecsülhetetlen értékű, Kőrösi Csomával kapcsolatos kéziratokhoz kapcsolódik, amelyeket az MTA Könyvtárának Keleti Gyűjteménye őriz. Dévényi Kinga leírásából tájékozódhatunk a Csoma-kutatók rendelkezésére álló internetes, illetve kéziratok forrásokról, ez utóbbiak hányatott sorsáról, valamint azokról az erőfeszítésekről, amelyeket a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Keleti Gyűjteménye tett az utóbbi évek során annak érdekében,

hogyan az ott található, Kőrösi Csomával kapcsolatos dokumentumok méltó módon legyenek megőrizve, illetve a kutatók rendelkezésére bocsátva.

Kelecsényi Ágnes a Keleti Gyűjtemény kéziratok forrásai, illetve más akadémiai dokumentumok alapján vizsgálja Stein Aurél Csomával kapcsolatos megnyilvánulásait, tetteit. Stein Aurél, a világhírű régész-felfedező, Belső-Ázsia kutatásában nagy elődjének tartotta Kőrösi Csoma Sándort. Csoma első életrajzírója, Duka Tivadar pedig Stein közeli barátja volt. Ők ketten, akik Csomához hasonlóan életük jelentős részét Indiában töltötték, együtt munkálkodtak azon, hogy Csoma tudományos munkásságának jelentőségét mind szélesebb körben megismertessék, emlékének fennmaradását biztosítsák.

A záró cikk Orosz Gergely tanulmánya, amelyben azt kutatja, hogy milyen hatással volt Kőrösi Csoma Sándor tibetisztikai mun-

KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR.

kásságára a buddhista tantrikus irodalomhoz tartozó *Kálacsakra-tantra*. A kérdéses műben leírt próféciák forrásul szolgáltak számára a tibeti időszámítás rendszerének megértéséhez. Csoma – legalábbis tanulmányai kezdetén – úgy vélte, hogy azok adalékkal szolgálhatnak az ujjurok történetére és földjére vonatkozóan is. A dolgozat Csomának a szöveggel kapcsolatos publikációit és megjegyzéseit is összefoglalja.

A délutáni előadások mindegyike valamelyik ún. „Alexander-könyv”-höz kapcsolódott, azaz azokhoz a lámák által írt kéziratokhoz, amelyek az MTA könyvtárának féltve őrzött, unikális kéziratok. A lámák kifejezetten Csoma kérésére írták meg e műveiket, és örömmel tájékoztatjuk a téma iránt érdeklődő olvasókat, hogy e könyvek egyike – a tibeti eredeti mellett – magyarul is olvasható az interneten (<http://csoma.mtak.hu>).

Kulcsszavak: *könyvtár, gyűjtemény, tibetisztika, őshazakutatás, buddhizmus, szanszkrit filológia, évforduló, tudományos ülészek*

„Egy szegény, árva magyar, pénz és taps nélkül, de elszánt, kitaró hazafiságtól lelkesítve bölcsőjét kereste a magyarnak és végre összerokadt fáradalmi alatt. Távol a hazától alusza örök álmát, de él minden jobb magyarnak lelkében. Nem magas helyzet, nem kincs a nemzetek véd-öre, hanem törhetetlen hazaszeretet, zarándoki önmegtágadás és vasakarát. Vegyetek példát hazánk nagyjai és gazdagjai egy árva fiún, és legyetek hiú magyarok tettel, nem puszta szóval, áldozati készséggel és nem olcsó fitogtatással.”

Ezeket a sorokat olvashatjuk ma Kőrösi Csoma Sándor dardzsilingi síroszlopának jobb oldalán, a Magyar Tudományos Akadémia emléktábláján.

Akadémiánk alapítója, Széchenyi István 1858-ban egy fényképet kapott ajándékba fiától, amely Kőrösi Csoma Sándor sírját ábrázolta. Széchenyi a fényképről egy kis alakú festményt készíttetett, és ennek aranyozott rézkeretére vésette a fenti mondatokat.

Kőrösi Csoma élete jól példázza azt, hogy egy szegénysorú család fia, aki első iskoláját még szolgadiákként kezdte, nélkülözések és megpróbáltatások között hogyan őrizheti meg méltóságát, és hogyan vívhatja ki az egész világ elismerését. Mindenek előtt tehát a tudós állhatatosság, kitarás példája ő, amellyel egy nemes gondolat megvalósításának szentelte egész életét. Nem a nagyragyás, hanem a kimeríthetetlen tudásszomj és kötelességtudat vezette, olyan elkötelezettség,

MEGNYITÓ

Pálinkás József

az MTA elnöke

amely súlyt ad a célokknak, örök emlékezetet a tetteknek.

Szerénysége és alázata a kortársakat is lenyűgözte. A felfedezés, az eredmény zajos sikere, a szakma és a nyilvánosság figyelme nem mindenkinek jut osztályrészül. Am, aki végül megbecsülést kap, csak a tudomány szeretete, a kemény munka és az ismeretlen szembeni alázat gyümölcsként arathatja le azt. Minden haladás alapja az a lelki erő, és tűrőképesség, amely Eötvös József emlékezéséből idézett szavai szerint „a látszólag legreménytelenebb pályán is mindig magasra vezet”. (Eötvös, 1843)

Kőrösi alaptézise, hogy a Góbi pusztáin, a Himalája lábainál megtalálhatja azt a népet, amely a mi nyelvünkön szól, s amelyben a mi vérünket ismerheti fel, téves volt. S ezt soha nem tagadta. Nem habozott megosztani kétségeit és sokszor lehangoló felismeréseit azokkal, akik bíztak benne, s várták híreit. Minden külső és belső tusája ellenére sem adta fel; sőt kortársai, személyes ismerősei bizonyossága szerint annál nagyobb szorgalommal vetette bele magát az épp előtte álló feladatba, mindig bízva abban, hogy előfeltevései téves volta ellenére munkája valami újat hozhat. Nem a kutatás szabályait edzette saját véleményéhez, inkább alávetette magát a tudomány követelményeinek, soha nem hamisította a tényeket vagy erényként hangsúlyozva emberfeletti erőfeszítéseit. Toldy Fe-